

Kraków, 22. 05. 2024

Prof. dr hab. Andrzej Białko

Akademia Muzyczna Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie

Wydział Instrumentalny

Katedra Organów

Recenzja

rozprawy doktorskiej magistra Adama Kowalskiego pod tytułem „Sztuka improwizacji jako sposób prezentacji walorów instrumentu organowego na przykładzie organów w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Świętej Lipce”, napisanej pod kierunkiem doktora habilitowanego Jarosława Wróblewskiego, profesora UMFC.

Recenzja została sporządzona w oparciu o decyzję Rady Wydziału Fortepianu, Klawesynu i Organów Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina o powierzeniu mi funkcji recenzenta w przewodzie doktorskim pana magistra Adama Kowalskiego w dziedzinie sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka.

Podstawowe dane o kandydacie

W tym miejscu często przedstawiane są najważniejsze dane o Kandydacie, wiadomości o tym, gdzie i kiedy studiował, o profesorach, ewentualnych nagrodach i karierze artystycznej. Jednakże, wraz z pismem przewodnim, wystosowanym przez Przewodniczącego Rady Dyscypliny Artystycznej prof. dra hab. Pawła Łukaszewskiego otrzymałem jedynie dzieło artystyczne wraz z opisem. Kandydat jest w prawdzie w środowisku organowym dobrze znany, jednak z powodu braku szczegółowych danych zmuszony jestem zrezygnować z tej części recenzji.

Informacje o rozprawie doktorskiej:

Tytuł pracy: Sztuka improwizacji jako sposób prezentacji walorów instrumentu organowego na przykładzie organów w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Świętej Lipce. Praca składa się z dzieła artystycznego nagranych na płycie DVD i jego opisu.

Dzieło artystyczne składa się z następujących utworów:

1. Prezentacja głosów pryncypałowych i ruchomych figur - partita w stylu barokowym 5:47
2. Trompet 8', Trompet 16', Oboe 8', Puzon 16' - improwizacja w stylu klasycznym 3:30
3. Głosy fletowe – fantazja w stylu impresjonistycznym 4:44
4. Głosy smyczkowe - improwizacja swobodna 10:18
5. Pleno organowe – improwizowana forma koncertu barokowego 8:22
6. Cromorne 8', Fagotto 16', żaluzja i tremolo – improwizacja swobodna 8:41
7. Labial Klarinette 8' – Miniatura I 1:42
8. Labial Klarinette 8' – Miniatura II 1:13
9. Możliwości dynamiczne organów świętolipskich – sonata w stylu Feliksa Mendelssohna 12:31

Nagranie miało miejsce 30 kwietnia 2020 roku w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Świętej Lipce. Realizatorami nagrania byli: Piotr Grinholc, Mateusz Banasiuk i Wojciech Kuc.

Część opisowa obejmuje wstęp, trzy rozdziały, zakończenie oraz bibliografię. Na końcu dołączony został aneks zawierający odpowiedzi na pytania zadane przez Kandydata pięciu luminarzom polskiego życia muzycznego, zajmującym się czynnie improwizacją w ramach swojej działalności artystycznej.

W rozdziale pierwszym pod tytułem „Improwizacja w rezonansie z instrumentem organowym” Autor skrótowo omawia obecność, rolę i znaczenie improwizacji w życiu muzycznym na przestrzeni wieków ze szczególnym uwzględnieniem organów. Główny nacisk kładzie na umiejętność właściwej rejestracji podczas improwizacji, wynikającej ze

znajomości budowy poszczególnych rejestrów i piszczałek oraz ich rozmieszczenia w przestrzeni. Uwzględnia również różnorakie sposoby rejestrowania w wielu krajach europejskich, wynikające z różnic w budowie instrumentów i literatury na nie komponowanej. W rozdziale drugim, zatytułowanym „Historia organów w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Świętej Lipce” Doktorant koncentruje się na dziejach miejscowości, genezie i przemianach historycznych instrumentu. Zatrzymuje się też dłużej na postaci organmistrza Brunona Goebela i jego znaczeniu dla przebudowy organów i zmiany ich koncepcji brzmieniowej w 1905 roku. Rozdział trzeci stanowi zasadniczą część opisu dzieła artystycznego. Jego tytuł brzmi: „Opis dzieła artystycznego: improwizacja w rezonansie z walorami brzmieniowymi instrumentu w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Świętej Lipce”. Jest podzielony na osiem podrozdziałów, odpowiadających kolejnym utworom na płycie DVD. Jedyną różnicę stanowi połączenie dwóch miniatur (pozycje 7 i 8 na płycie) w jedną opisywaną całość. W rozdziale trzecim zawarte zostały różnorodne informacje dotyczące drobnych nawet szczegółów organów świętolipskich. Opisane zostały wszystkie głosy, ich budowa i rozmieszczenie w szafie organowej, a także ich atuty i mankamenty. Znajdują się tam tabele rejestrów, zaznaczono miejsca, w których rozmieszczone są piszczałki, opisano ze szczegółami trakturę gry i rejestrów. Doktorant zamieścił również wiele subiektywnych uwag o naturze brzmienia poszczególnych głosów i w ten sposób dodatkowo uzasadnił swoje artystyczne wybory. Bardzo pomocne są liczne fotografie piszczałek i mechanizmów organów.

Ocena piśmiennictwa zastosowanego w pracy

Bibliografia w liczbie 43 pozycji została troskliwie dobrana i właściwie zestawiona. Składają się na nią książki w języku polskim, angielskim i niemieckim. Dotyczą wszystkich omawianych w opisie dzieła artystycznego zagadnień.

Cel pracy

Zasadniczym celem Doktoranta było ukazanie możliwości brzmieniowych organów barokowych z 1721 roku w Świętej Lipce, przebudowanych w 1905 roku z dodaniem wielu głosów podstawowych i zmianą traktury na pneumatyczną. Doktorant podjął się kreacji zróżnicowanego stylistycznie materiału, opartego całkowicie na improwizacji. Punktem wyjścia stał się instrument, jego walory brzmieniowe i wizualne, zaś celem było ukazanie wzajemnego oddziaływania pomiędzy instrumentem, artystą i sztuką improwizacji. Kandydat wyszedł z założenia, iż poprzez improwizację można najtrafniej uchwycić specyfikę instrumentu, ponieważ „jako nieskrępowana wypowiedź daje większe możliwości ukazania jego walorów, zarówno pod względem technicznym jak i brzmieniowym”. Kandydat posługując się swobodnie różnymi stylami historycznymi, przedstawił techniki improwizatorskie, wykorzystywane na przestrzeni kilkuset lat.

Na sukces przedstawionego do oceny dzieła artystycznego składa się wiele czynników. Na pierwszy plan wysuwa się decyzja ukazania unikatowego instrumentu poprzez formy całkowicie improwizowane. Jak wiadomo, każdy instrument brzmi szczególnie korzystnie w dostosowanym doń repertuarze. Dobór takiego repertuaru sprawia niejednokrotnie trudność, szczególnie przy realizacji na instrumencie utworów z innej epoki, kraju czy kręgu kulturowego. W przypadku programów całkowicie improwizowanych wiele z tych trudności można ominąć. Kolejnym elementem jest wybór instrumentu. Na ogół wykonawca ma bardzo ograniczony czas do dyspozycji. Pan Adam Kowalski zdecydował się na nagranie na instrumencie w Świętej Lipce, na organach o wielkich walorach artystycznych, na instrumencie, z którym ma do czynienia na co dzień od wielu lat. Zna też te organy niejako „od podszewki”, jest świadom ich dobrych stron (które znakomicie wykorzystuje) jak również pewnych mankamentów technicznych, które - wiedziony nieomylnym instynktem rasowego improwizatora - potrafi omijać, a niejednokrotnie obrócić na swoją korzyść.

Znakomitą decyzją okazał się wybór formatu DVD. Osobiście w obcowaniu z muzyką organową uprzednio zapisaną preferuję zapis wyłącznie muzyczny; dodatkowe obrazy raczej przeszkadzają mi w skupieniu na muzycznej treści. Odwrotnie w przypadku improwizacji. Tutaj możliwość oglądania twórcy, przyglądania się sposobowi gry, różnorodnej artykulacji, sposobu, w jakim operuje rejestrami, szafą ekspresyjną etc.

w zasadniczy sposób przyczynia się do lepszego zrozumienia intencji improwizatora. Ale nie tylko. Na płycie DVD można zobaczyć piękny instrument zarówno w całości jak też w rozmaitych ujęciach niedostępnych zazwyczaj dla widza i słuchacza. Wraz z kolejnymi improwizacjami możemy ujrzeć poszczególne zespoły brzmieniowe instrumentu, przyjrzeć się z bliska ich ułożeniu. Widzimy je i słyszymy jednocześnie. Bardzo interesującym zabiegiem jest ukazanie wnętrza bazyliki, piękna jej detali architektonicznych w różnorodnym świetle, zarówno w blasku dnia jak i po zachodzie słońca. Także zdjęcia wykonane na zewnątrz kościoła, łączące fasadę Bazyliki skąpaną w promieniach słońca z fantazją w stylu impresjonistycznym na głosach fletowych w tle, dosłownie mnie zauroczyły.

Całość dzieła artystycznego pokazuje nam pana magistra Adama Kowalskiego jako artystę wielkiej klasy, wyczulonego na piękno zawarte zarówno w potędze brzmienia całego instrumentu jak i jego poszczególnych rejestrów, pieczołowicie dobranych w każdym prezentowanym utworze. Artysta i instrument są jednością, wydaje się niepodobieństwem, aby ich rozdzielić. Uderza pokora Artysty wobec instrumentu o ponad trzystuletniej tradycji, pieczołowitość w realizacji najdrobniejszych szczegółów muzycznych. Całości dzieła z największą przyjemnością wielokrotnie słuchałem.

W moim odczuciu cel pracy **został osiągnięty**.

Konkluzja:

Rozprawa **stanowi** oryginalne rozwiązanie problemu artystycznego i naukowego. Dzieło artystyczne przedstawione przez pana magistra Adama Kowalskiego jest najwyższej próby i wraz z opisem **przekonująco dowodzi** umiejętności Kandydata do samodzielnego prowadzenia pracy artystycznej i naukowej. Wnoszę o wyróżnienie pracy doktorskiej.

Biorąc pod uwagę dotychczasową działalność artystyczną i naukową pana magistra Adama Kowalskiego oraz przedstawione do oceny dzieło artystyczne wraz z opisem gorąco popieram jego starania o uzyskanie stopnia doktora. Kandydat spełnia wymogi artykułu 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie

sztuki z dnia 14 marca 2003. **Wnioskuje o przyjęcie** pracy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Andrzej R. J. 6